

PROGRAM
PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH
na elewacjach budynku dawnego szpitala
przy ul. Słowackiego 3 w Reszlu

Poznań, 2011

KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI
Katarzyna Polak
60-707 Poznań, ul. Małeckiego 13/4
NIP 779-107-38-31, Regon 631542304
tel. 601 840 410, (061) 866 28 30

Opracowanie wykonano na zlecenie:

Inż.arch. Jacka Strużyńskiego

Autor opracowania:

mgr Katarzyna Polak

dyplomowany konserwator,

magister sztuki w zakresie

konserwacji rzeźby kamiennej

i detali architektonicznych

dyplom UMK nr 1273

ul. Małeckiego 13/4

60-707 Poznań

tel. 0 601 840 410

e-mail : katarzyna.polka@gmail.com

wraz z

mgr Anna Zaręba,

mgr Maria Stemplewska

KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI

Katarzyna Polak

60-707 Poznań, ul. Małeckiego 13/4

NIP 779-107-38-31, Regon 631542304

tel. 601 840 410, (061) 866 28 30

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA

I. CZĘŚĆ OPISOWA

I. LOKALIZACJA

II. TECHNIKA WYKONANIA

III. OPIS STANU ZACHOWANIA I ANALIZA PRZYCZYN ZNISZCZEŃ

II. WYTYCZNE I PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

III. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA STANU ZACHOWANIA

PODSTAWA OPRACOWANIA

wizja lokalna w lipcu 2011 oraz wykonane badania,

CZĘŚĆ OPISOWA

I. LOKALIZACJA

Omawiany budynek wchodzi w skład zespołu szpitala, mieści obecnie

Samodzielny Publiczny Zakład Pielęgnacyjno – Opiekuńczy.

Znajduje się w Reszlu, przy ulicy Słowackiego 3.

II. TECHNIKA WYKONANIA

Elewacje budynku murowanego z cegły zostały opracowane plastycznie z wykorzystaniem zestawienia detali i płaszczyzn tynkowanych i w wątku ceglany. Budynek posiada wysoki cokół licowany cegłą obejmujący przyziemie, parter i fragmenty wyższej kondygnacji. W wątku ceglany opracowane są obramienia okien i drzwi, narożniki ryzalitu środkowego, gzymsy i fryzy podokapowe. Pozostałe partie ścian oraz dekoracyjne blendy są tynkowane.

Wątek ceglany

Cegły murowane w wątku warstwowym (warstwa główek, warstwa wozówek) pierwotnie nie były malowane. Spoina opracowana była płasko, nieznacznie cofnięta. Zaprawa do spoinowania nie była barwiona w masie, a jej naturalny beżowo-piaskowy kolor wynikał z obecności wypełniacza (piasku).

Tynki

Tynki wykonane są z zapraw wapiennych oraz na płaszczyźnie wschodniej części elewacji frontowej z zaprawy wapienno-cementowej. W tej części występują dwie warstwy tynku, przy czym tynk wapienno-cementowy stanowi wtórną warstwę. Jest on gładko zatarty i kilkukrotnie malowany.

Na pozostałych płaszczyznach przeważnie zachowana jest jedna warstwa tynku. Jest to tynk o zróżnicowanej fakturze. Na ryzalicie środkowym jest gładko zatarty, na części zachodniej elewacji frontowej oraz w dekoracyjnych blendach ma

fakturę nierówną, gruzelkowatą, którą można określić jako delikatny baranek. Charakterystyczna jest wyoblona powierzchnia tynku.

Tynk wykonany został z zaprawy wapiennej, ma ona kolor ugrowy spowodowany obecnością dodatków ilastych. Jako kruszywo zastosowany jest prawdopodobnie lokalny piasek kwarcowy, o zróżnicowanej wielkości ziaren.

Grubość tynku wynosi około 0,8 – 1 cm.

Tynki były kilkakrotnie malowane monochromatyczną farbą. Makroskopowo widoczne są farby w odcieniach ugrowych i różu. Oryginalny tynk pomalowany był farbą w kolorze ugrowym.

Stolarka

Zachowana stolarka okienna pomalowana była w kolorze kremowym.

Karty

Pierwsza warstwa na elementach metalowych (na przykładzie kraty przyziemia) miała kolor jasno szary.

III. OPIS STANU ZACHOWANIA I ANALIZA PRZYCZYN ZNISZCZEŃ

Elewacje budynku zachowane są w złym stanie głównie na skutek niewłaściwych działań remontowych i adaptacyjnych. Zachowana jest oryginalna artykulacja elewacji, ale w detalach wprowadzono liczne zmiany, które mają negatywny wpływ zarówno na odbiór plastyczny elewacji jak i na trwałość poszczególnych materiałów.

Najpoważniejsze zniszczenia powstały w obrębie ceglanego wątku. Większość powierzchni cokołu i fragmenty na elewacjach powyżej zostały pomalowane farbą "w kolorze ceglonym" z białą siatką spoin. W niektórych partiach wyróżnić można kilka warstw farby. Obecność farby zmienia kolor i wygląd lica ceglanego: kolor jest jednolity, brakuje niuansów odcieni charakterystycznych dla naturalnej ceramiki. Negatywne wrażenie pogłębia siatka spoin malowana jednakową białą kreską. Farba na cegle jest również przyczyną zniszczeń. Do tego stopnia uszczelnia powierzchnię, że w miejscach zawilgoconych bardzo liczne cegły są popękane, z odwarstwioną przypowierzchniową warstwą np. na elewacji południowej w przyziemiu. W obrębie cokołu na elewacji północnej, w okolicy rury

spustowej widoczne są również zniszczenia wywołane obecnością soli. Widoczne są grube wykwity soli zlokalizowane pod powierzchnią farby. W wielu miejscach farba złuszcza się z powierzchni odsłaniając ceramikę.

Zmiany wywołane zawilgoceniem widoczne są na ryzalicy środkowym elewacji północnej. Również w wielu miejscach ponad chodnikiem zaobserwowano kolonie zielonych glonów, co świadczy o utrzymującym się tam zawilgoceniu.

Na elewacji frontowej (północnej), w części wschodniej ceglane lico ścian parteru pokryte jest niejednorodną warstwą zaprawy, która prawdopodobnie jest pozostałością tynku we wtórnie dobudowanym tu pomieszczeniu (obecnie nie zachowanym). W sąsiedztwie tej części odsłonięte są cegły surowe, bez żadnego opracowania. W przyziemiu, w okolicy zachodniego narożnika ryzalitu środkowego znaczne partie muru są przemurowane współczesną cegłą. Przemurowana partia, mimo próby zachowania wątku różni się kolorem cegły, starannością murowania, rodzajem i formą zaprawy w spoinie oraz licznymi pozostałościami zaprawy na powierzchni.

Stan zachowania większości cegieł na wyższych partiach elewacji jest dobry. Widoczne są pojedyncze złuszczone lub powierzchniowo zdeintegrowane cegły. Stan taki może wynikać z wad technologicznych. Należy zwrócić uwagę na jakość lica cegieł odbiegającą od współcześnie przyjętej. Cegły mają liczne wyszczerbienia, zagłębienia, nierówności krawędzi i powierzchni. Są to w większości naturalne niedoskonałości cegieł zastosowanych na omawianej elewacji dlatego zarówno przy uzupełnianiu ubytków jak i fragmentów muru należy mieć na uwadze jakość oryginalnych cegieł. Powierzchnia cegieł lokalnie pokryta jest ciemnymi nawarstwieniami pochodzącymi z zanieczyszczeń atmosfery.

Zniszczeniu uległy ceglane parapety, które w większości miejsc podczas wymiany stolarki okiennej zostały zastąpione płytkami klinkierowymi. W partiach narażonych na działanie deszczu jak na przykład: płaszczyzny odsadzek, cokolków, parapety zaprawy zostały wypłukane ze spoin.

TYNKI

Szczególnie zły jest stan zachowania tynków. Widoczne są liczne, rozległe ubytki, rozwarstwienia i spodziewać się można rozległych odspojień. Stan zachowania

tynków zależy od kierunku ich ekspozycji. Najwięcej zniszczeń występuje na elewacji wschodniej (ok. 70 % pow. tynku), południowej (ok. 20 %). Najlepiej zachował się tynk na ścianach północnej (widoczne zniszczenia obejmują nie więcej niż 3% powierzchni) i zachodniej, którą zacieniają korony rosnących obok drzew. Jak wspomniano wcześniej duże fragmenty tynków były uzupełnianie i malowane. W miejscach oględzin zaprawa leżąca bezpośrednio na murze ma znikome właściwości mechaniczne, osypuje się pod działaniem niewielkiej siły. Obecność cementowej zacierki na powierzchni tynków wapiennych przyspiesza ich niszczenie, szczególnie w miejscach nawilgaczanych. Powłoki malarskie na tynku zachowane są szczątkowo. Faktura tynków jest zróżnicowana. Dokładne rozpoznanie oryginalnej techniki tynków możliwe będzie po uzyskaniu dostępu do wszystkich tynkowanych płaszczyzn.

Lokalnie widoczne są spękania gzymsu wieńczącego na elewacji północnej w części wschodniej.

Stan dawnej stolarki zachowanej w kilku otworach jest dość dobry. Oryginalne okna i drzwi są kompletne, drewno pozbawione jest groźnych spękań strukturalnych, ma natomiast ślady żerowisk owadów w postaci licznych drobnych otworów. Powłoki malarskie pokrywające stolarkę straciły ciągłość nie stanowiąc już dla niej wystarczającej ochrony. Przyczyną niszczenia drewna jest brak zabezpieczenia odpowiednim środkiem chemicznym przed atakiem owadów oraz przez czynnikami atmosferycznymi, które wywołują gwałtowne zmiany w wilgotności drewna i prowadzą do jego wypaczania się czy rozsychania. Kraty zachowane są w przyziemiu elewacji południowej. Pokryte są wieloma warstwami farb. Zniszczone są pojedyncze groty prętów.

WYTYCZNE I PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

I. WYTYCZNE KONSERWATORSKIE

Nadrzędnym celem podjętych prac powinno być usunięcie przyczyn zniszczeń obiektu, usunięcie powstałych zniszczeń oraz zabezpieczenie budowli i budujących ją materiałów przed działaniem czynników niszczących.

Ze względu na historyczną wartość budynku ważne jest zachowanie oraz odtworzenie oryginalnych rozwiązań plastycznych zastosowanych na elewacjach. Istotny jest układ i rozmieszczenie, forma, faktura i kolor tynków w blendach oraz na płaszczyznach elewacji oraz kolorystyka wątku ceglanego (kolorystyka cegieł oraz forma i kolorystyka zapraw w spoinach).

Większość stolarki została wymieniona. Zachowaną oryginalną należy poddać renowacji i przywrócić oryginalną kolorystykę.

Należy stosować materiały sprawdzone, atestowane, przeznaczone do prac w obiektach zabytkowych, a prace prowadzić zgodnie z zasadami sztuki konserwatorskiej oraz wymogami dla prac budowlanych.

II. PROGRAM PRAC REMONTOWYCH I KONSERWATORSKICH

Prace wstępne

Przegląd instalacji znajdujących się na elewacji w celu identyfikacji nieużywanych przewodów i skrzynek.

Prace konserwatorskie przy ceglanym licu muru.

1. Usunięcie wtórnych elementów metalowych (bolce, haki, gwoździe, pozostałości instalacji).
2. Usunięcie oblicowania z klinkierowych płytek. Dotyczy części cokołowej budynku. *Należy ostrożnie odkuć współczesne płytki klinkierowe oraz zaprawę montażową. Dalsze decyzje należy podjąć po usunięciu, w zależności od stanu muru pod oblicowaniem. Celem prac powinno być odtworzenie charakteru*

oryginalnego lica muru z zachowaniem właściwości fiz.-mech. muru ceglanego (tj. nasiąkliwości cegieł, transportu kapilarnego wody). Zastosowana warstwa klinkieru stanowi barierę dla swobodnego ruchu wody i pary wodnej w murze, stanowiąc pośrednio przyczynę niszczenia wyższych partii muru.

3. Dezynfekcja powierzchni muru.

W miejscach widocznego wzrostu mikroorganizmów należy zastosować środek biobójczy przeznaczony do obiektów zabytkowych.

4. Usunięcie wtórnych uzupełnień nie spełniających wymogów konserwatorskich – o nieodpowiednich parametrach fizyko-mechanicznych lub walorach estetycznych:

- skucie cementowych uzupełnień cegieł oraz innych cementowych zapraw (np. zapraw montażowych przy skrzynkach)
- usunięcie cementowych uzupełnień spoin na elewacji ceglanej.

Przy usuwaniu cementowych zapraw należy zachować szczególną ostrożność aby nie uszkodzić krawędzi i lica cegieł. Zaprawy należy usuwać stopniowo, ostrożnie skuwając i ścierając. W przypadku cementowych spoin dopuszcza się ostrożne nacięcie mechaniczne a następnie wykuwanie.

5. Usunięcie powłok malarskich z powierzchni cegieł.

*Na wstępie należy wykonać próby rozmiękczenia powłoki z zastosowaniem handlowych preparatów przeznaczonych do usuwania farb. Zaleca się Scansol, Abbeitzer lub podobny środek **nie zawierający wodorotlenków** (sodu, potasu). Czas działania należy dobrać doświadczalnie. Można powłokę naruszyć szczotką (z wykluczeniem szczotek stalowych ze względu na możliwość uszkodzenia lica cegieł) lub ostrożnie kamieniem ściernym. **Niedopuszczalne jest wyłącznie mechaniczne usuwanie powłok.** Po rozmiękczeniu wskazane jest usunięcie pasty parą wodną lub gorącą wodą. Aplikację pasty należy powtarzać do uzyskania właściwego stopnia oczyszczenia.*

Dopuszczalne jest zastosowanie mikropiaskarki do wstępnego oczyszczenia lub doczyszczania powierzchni cegieł. Prace powinien wykonywać doświadczony operator aby uniknąć zniszczenia lica cegieł.

6. Ostrożne oczyszczenie powierzchni cegieł wodą pod ciśnieniem i ewentualnie – lokalnie w miejscach grubszych nawarstwień - metodami chemicznymi 3% roztwór HF lub preparaty na bazie fluorków, zgodnie z karta techniczną. Oczyszczanie należy prowadzić ze szczególną ostrożnością aby nie uszkodzić zapraw w spoinach. Chemiczne oczyszczanie zalecane jest jedynie w miejscach gdzie powstały grubsze osady, które nie są usuwalne wodą.

7. Usunięcie zdeintegrowanych zapraw ze spoin. Ze względu na liczne uzupełnienia, przemalowania i ogólny zły stan zachowania, uwzględniając niewielką wartość historyczną opracowania, wskazane jest usunięcie zdeintegrowanych lub pomalowanych zapraw ze spoin. Przy usuwaniu należy zachować najwyższą ostrożność, aby nie uszkodzić krawędzi lub lica cegieł. Zaprawy należy usunąć na głębokość około 2-3 cm.

8. Usunięcie ze struktury cegieł soli rozpuszczalnych metodą migracji do rozszerzonego środowiska z zastosowaniem okładu z pulpy celulozowej. Ze

względu na drobnoporowatą strukturę cegieł należy zapewnić powolne wysychanie okładu. Zalecane jest zastosowanie do okładu z mieszaniny pulpy celulozowej z dodatkiem bentonitu i piasku kwarcowego. Okłady należy zastosować w miejscach zawilgoconych lub miejscach widocznych zmian wywołanych niszczącym działaniem soli.

9. Uzupełnienie ubytków poszczególnych cegieł:

- mniejsze ubytki do wielkości około 60% powierzchni cegły uzupełniane zaprawą imitującą cegłę na bazie spoiw mineralnych, barwioną w masie; *Ważne jest umiejętne odtworzenie faktury, struktury i kolorystyki cegieł. Do pracy można zastosować gotowe zaprawy mineralne przeznaczone do uzupełniania ubytków w ceglach.*

- ubytki większe uzupełniane poprzez wmurowanie cegły o wymiarach, wyglądzie i właściwościach cegły oryginalnej. Zalecane są cegły rozbiórkowe o ile nie są zasolone lub zdeintegrowane.

10. Uzupełnienie ubytków zaprawy w spoinach:

- uzupełnienie głębokich ubytków (zaprawy murarskiej) zaprawą mineralną na bazie wapna hydraulicznego i hydratyzowanego o składzie odpowiadającym zaprawie oryginalnej lub zaprawą gotową przeznaczoną do prac przy obiektach zabytkowych (o dużej nasiąkliwości i wytrzymałości do 5 N/mm²)

- uzupełnienie ubytków zaprawy w spoinach (zaprawy nawierzchniowej) zaprawą na bazie białego cementu i wapna barwioną w masie pod kolor zaprawy oryginalnej o właściwościach (kolor, struktura, tekstura, faktura) zbliżonych do zaprawy oryginalnej lub zaprawą gotową przeznaczoną do prac przy obiektach zabytkowych o właściwościach j/w.

11. Scalenie kolorystyczne powierzchni muru – laserunki farbami krzemianowymi. *Laserunki należy wykonać szczególnie starannie w obrębie partii wtórnie murowanych lub uzupełnianych, aby scalać je z oryginalnymi.*

12. Hydrofobizacja powierzchni preparatem krzemioorganicznym (np. Konsil Z, Funcosil SL)

Prace konserwatorskie przy tynkach

Po ustawieniu rusztowań należy zweryfikować stan zachowania tynków. Jeśli będzie możliwość należy zachować fragment oryginalnego tynku i poddać go konserwacji (punkty

1. Usunięcie wtórnych elementów metalowych (bolce, haki, gwoździe, pozostałości instalacji).
2. Usunięcie spękanych, zdeintegrowanych i odspajających się od podłoża fragmentów zapraw.
3. Naprawa podłoża tynków: uzupełnienie ubytków cegieł i zapraw w spoinach.
4. Strukturalne wzmocnienie zachowanych tynków preparatem hydrofilnym (Funcosil® Steinfestiger OH lub Funcosil®KSE 300 E lub innym o zbliżonych właściwościach).
5. Ostrożne oczyszczenie powierzchni zaprawy.

6. Lokalnie - usunięcie ze struktury cegieł soli rozpuszczalnych metodą migracji do rozszerzonego środowiska z zastosowaniem okładu z pulpy celulozowej. *Ze względu na drobnoporowatą strukturę cegieł należy zapewnić powolne wysychanie okładu. Zalecane jest zastosowanie do okładu mieszaniny pulpy celulozowej z dodatkiem bentonitu i piasku.*
7. Uzupełnienie ubytków zaprawy w blendach i na płaszczyznach. Należy zastosować zaprawę wapienną, przeznaczoną do tynków zewnętrznych np. RK-39 prod. Baunit Bayosan lub inną zaprawę wapienną.
8. Scalenie kolorystyczne powierzchni tynkowanych. Po wysezonowaniu należy pomalować powierzchnię tynków farbą mineralną silikatową w kolorze
9. Hydrofobizacja powierzchni preparatem krzemooorganicznym (np. Konsil Z)

Prace konserwatorskie przy elementach metalowych

1. Oczyszczenie wstępne z produktów korozji luźno związanych z powierzchnią metalu.
2. Wypiaskowanie powierzchni metalu.
3. Naniesienie roztworu taniny w celu stabilizacji procesów korozji.
4. Pokrycie powierzchni gruntem cynkowym
5. Pokrycie powierzchni lakierem DuPont barwionym zgodnie z kolorystyką ustaloną na podstawie badań (patrz Aneks badawczy)

Prace konserwatorskie przy stolarce zabytkowej

1. Oczyszczenie okuć z wtórnych powłok farb i produktów korozji mikropiaskarką.
2. Oczyszczenie powierzchni drewna z wtórnych warstw farb.
3. Uzupełnienie ubytków drewna: większe ubytki powinny być uzupełnione poprzez wstawienie fleków, mniejsze szpachlami do drewna.
4. Zabezpieczenie struktury drewna przed atakiem mikrobiologicznym
5. Naniesienie roztworu taniny na elementy żelazne w celu stabilizacji procesów korozji.
6. Pokrycie powierzchni metalu lakierem DuPont, dwukrotnie. Zewnętrzna powłoka matowa.
7. Uzupełnienie ubytków warstwy barwnej na drewnie zgodnie z kolorystyką ustaloną na podstawie badań. (patrz Aneks badawczy)

KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI
Katarzyna Polak
60-707 Poznań, ul. Małeckiego 13/4
NIP 779-107-38-31, Regon 631542304
tel. 601 840 410, (061) 866 28 30

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

AUTORZY ZDJĘĆ: Maria Stemplewska,

KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI
Katarzyna Polak
60-707 Poznań, ul. Małeckiego 13/4
NIP 779-107-38-31, Regon 631542304
tel. 601 840 410, (061) 866 28 30

Fot. nr 1. Elewacja północna. Fragment zachodni. Stan zachowania.

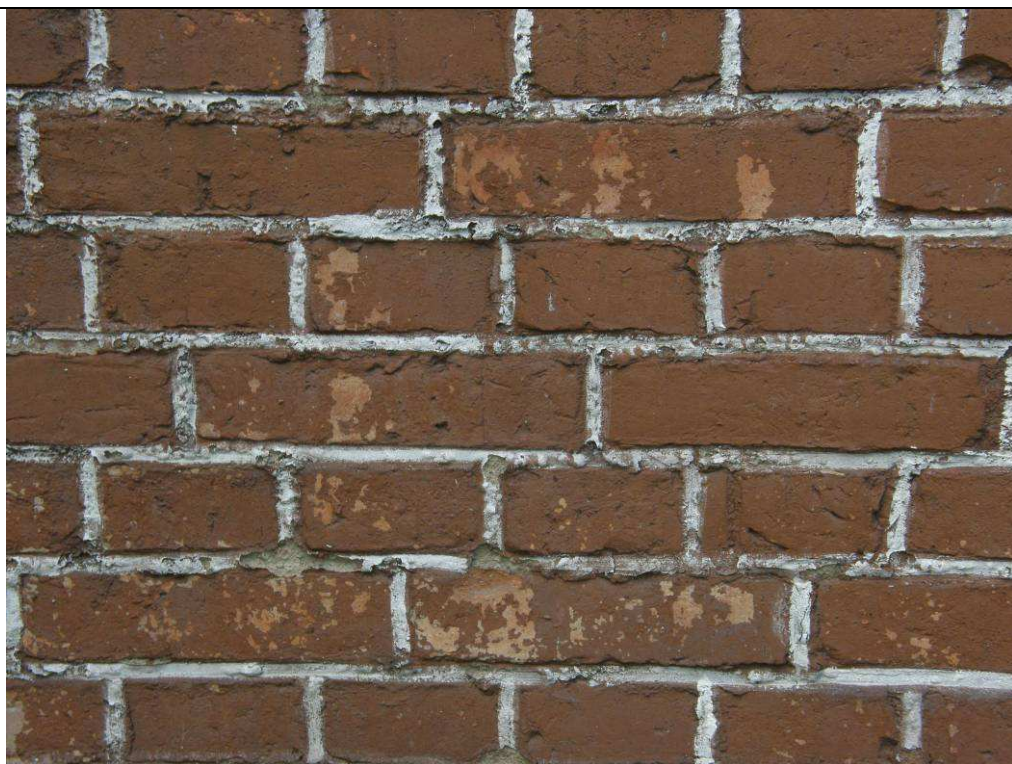
Fot. nr 2. Elewacja południowa. Stan zachowania.

Fot. nr 3. Fragment ryzalitu na elewacji frontowej. Widoczne uzupełnienie narożnika z zastosowaniem współczesnych cegieł i cementowej zaprawy.

Fot. nr 4. Zbliżenie lica muru w przyziemiu na elewacji południowej. Widoczne zniszczenia wywołane zawilgoceniem i działaniem soli rozpuszczalnych w obrębie uszczelnionej farbami powierzchniami.

Fot. nr 5. Przykład stanu zachowania ceglanego lica. Widoczne łuszczące się powłoki farby, zdeintegrowane zaprawy w spoinach i malowana siatka spoin.

Fot. nr 6. Nieudolne próby naprawy zniszczonego cokółu.

Fot. nr 7. Przykład stanu zachowania cegieł na parapetach. Widoczne głębokie ubytki zaprawy w spoinach oraz obtłuczenia cegieł parapetowych i zniszczenie muru poniżej parapetu.

Fot. nr 8. Zniszczenia ceglanego muru na narożniku budynku. Widoczne głębokie spękania, ubytki zaprawy oraz reperacje z zastosowaniem zaprawy cementowej.

Fot. nr 9. Przykład zniszczeń ceglanego lica. Widoczne łuszczące się warstwy farby, malowane spoiny, niechlujne cementowe uzupełnienia oraz zabielenia na licu cegieł.

Fot. nr 10. Zniszczenia cegieł i zapraw w strefie zamakania cokołu na skutek zawilgocenia i przemarzania muru oraz krystalizacji soli.

Fot. nr 11. Spękania gzymsu wieńczącego na elewacji północnej.

Fot. nr 12. Zniszczenia partii przyziemia elewacji frontowej. Widoczne białe wysolenia na pomalowanej farbą powierzchni cokołu oraz zawilgocenie i wzrost glonów.

Fot. nr 13. Ryzalit na elewacji północnej. Ciemne cegły w narożniku świadczą o zawilgoceniu. Na licu widoczne uzupełnienia i reperacje z zastosowaniem cementu.

Fot. nr 14. Zniszczenia cokołu na elewacji południowej.

Fot. nr 15. Elewacja szczytowa wschodnia. Widoczne zniszczenia tynku – złuszczenie powierzchniowej warstwy z opracowaniem kolorystycznym odsłania strukturę zaprawy.

Fot. nr 16. Odspojenie od muru i ubytek tynku. Widoczne są dwie warstwy tynku oraz pozostałości opracowania kolorystycznego. Widoczny przekrój: struktura, tekstura i kolor oryginalnego tynku. *Elewacja północna- część wschodnia, po prawej stronie okna na 1 kondygnacji.*

Fot. nr 17. Zniszczenia warstwy opracowania kolorystycznego na ryzalicie elewacji północnej.

Fot. nr 18. Zbliżenie powierzchni tynku. Widoczne liczne warstwy farby.

Fot. nr 19. Przykład zniszczeń tynku. Widoczna gruzełkowata faktura tynku.

Fot. nr 20. Stan zachowania tynku na elewacji południowej.